DOI: 10.32844/2222-5374-2020-104-2.16**УДК: 342.951:351.82****Денисюк С. Ф.,**

*провідний науковий співробітник відділу проблем публічного права
Науково-дослідного інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Актуальність статті полягає в тому, що правоохоронні органи відіграють одну з ключових ролей у забезпеченні засад конституційного ладу України. Правова держава не може бути такою без належної правової культури правоохоронців та військовослужбовців, що забезпечують захист прав та свобод громадян. Дослідження правової культури військовослужбовців Національної гвардії приділяється значна увага науковців, але теоретичні аспекти правової культури військовослужбовців Національної гвардії, наразі, не досліджені в цілому. Наукове дослідження присвячене висвітленню наукових підходів щодо розуміння таких понять як «правова культура» в результаті чого надано визначення поняттю «правової культури військовослужбовця Національної гвардії». Проаналізовано наукові дослідження та чинне законодавство, виокремлено критерії правової культури військовослужбовця, повноваження Національної гвардії України, основні аспекти, що визначають правову культуру військовослужбовців Національної гвардії України. Зазначено п'ять груп основоположних культур, котрі входять до основи правової культури військовослужбовців Національної гвардії: 1) теоретико-правова культура; 2) військово-правова культура; 3) інформаційно-правова культура; 4) лінгвістично-правова культура; 5) педагогічно-правова культура. Зроблено висновок, що проблема правової культури ще тривалий час буде актуальною, а необхідність її дослідження безпосередньо впливає на формування правової держави. Військовослужбовці Національної гвардії України – правоохоронці, котрі забезпечують охорону прав та свобод людини, а отже є основними охоронцями закону. Так, базисною та вихідною умовою формування високого рівня правової культури військовослужбовця Національної гвардії є належна правова та професійна підготовка особи, основу якої складають конституційні цінності та принципи. Правовиховна діяльність сприяє утвердженню моральних цінностей військовослужбовців, підвищенню рівня їх дисципліни, укріпленню почуття службового обов'язку та формуванню професійної і правової культури. Відзначимо, для що належного рівня теоретичних знань у військовослужбовців, важливу роль у формуванні їх правової культури відіграє виховний аспект.

Ключові слова: правова культура, військовослужбовці Національної гвардії, правова культура військовослужбовця, повноваження Національної гвардії.

Актуальність теми. Правоохоронні органи відіграють одну з ключових ролей у забезпеченні засад конституційного ладу України. Правова держава не може бути такою без належної правової культури правоохоронців та військовослужбовців, що забезпечують захист прав та свобод громадян. Дослідження правової культури військовослужбовці Національної гвардії приділяється значна увага науковців, але теоретичні аспекти правової культури військовослужбовці Національної гвардії, наразі, не досліджені в цілому.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження проблем правової культури військовослужбовців Національної гвардії займались Н.П. Бортник, О.Г. Данильяна, О.С. Котухи, У.М. Парпан, Н.П. Матюхіна, І.М. Жаровської, С.С. Алексєєв, В.П. Власенко, С.С. Сливка, С.О. Шатрава, В.І. Мірошниченко, В.В. Мухін, П.В. Макушев, В.Б. Авер'янов, В.М. Гаращук, В.В. Ковальська, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, С.Ф. Константінов, А.Т. Комзюк, С.С. Овчарук, О.М. Музичук, С.Г. Серьогіна, А.М. Подоляка, С.М. Алфьоров, О.І. Безпалова.

Мета статті: основною метою статті є визначення правової культури військовослужбовців Національної гвардії як чинник формування правової держави.

Виклад основного матеріалу. В умовах соціальних трансформацій, переоцінки цінностей особливого значення набуває проблема ефективності влади та її орієнтації на права і свободи людини. Вирішення нових завдань, що стоять перед органами виконавчої влади, не можливо без підвищення рівня їх правової культури. Дослідження науковців підтверджують, що проблема правової культури стає актуальнішою в період соціальних змін, коли відбувається руйнування й зміна соціальних інститутів певного періоду, що передуює розвитку нових цілей, цінностей, способів задоволення соціальних потреб у суспільстві, встановлюються новітні правила правової взаємодії [1, с. 98].

Поняття «правова культура» вживають для характеристики всієї правової системи суспільства. Вона включає: право, правосвідомість, правові відносини, законність і правопорядок, законотворчу та правозастосовну, а також іншу правову діяльність, всю позитивну юридичну дійсність у функціонуванні та розвитку її складових частин [2, с. 106].

Тож, розглянемо думки науковців щодо розуміння правової культури.

Правова культура визначається як система позитивних проявів правової дійсності, що концентрує в собі досягнення юридичної науки і практики. Вона є внутрішньою стороною правової системи та відносить правосвідомість, право, правовідносини, законність і правопорядок [3, с. 5].

На думку Д.О. Вовка, правова культура тісно взаємопов'язана з елементами правової системи, адже правова культура – це загальний стан юридичних справ у суспільстві, тобто стан законодавства і роботи суду, всіх правоохоронних органів, правосвідомості всього населення країни, що виражає рівень розвитку права і правосвідомості, їх місце в житті суспільства, засвоєння правових цінностей, їх реалізацію на практиці, здійснення вимог верховенства права [4, с. 45].

Правова культура, вважає С.І. Максимов, є інтегральною характеристикою розвитку правової системи. Важливий показник правової культури – рівень розвитку правової діяльності, що складається з теоретичної про-

дуктивної (діяльність учених юристів) і репродуктивної (юридична освіта у всіх її видах і установах), а також практичної – правотворчої, у тому числі правозастосовної діяльності [5, с. 7].

Як слушно зазначає І.В. Яковюк, правова культура є характеристикою якісного стану правової системи, при цьому якісною характеристикою не одного, а всіх правових явищ які в своїй сукупності утворюють поняття правова система [6, с. 46].

У теоретичних дослідженнях правову культуру розуміють як: 1) структурно-складне цілісне утворення, яке включає в себе якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової та правозастосовальної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості, а також у ступені свободи її поведінки і взаємної відповідальності держави та особистості, що позитивно впливає на суспільний розвиток і підтримання умов функціонування суспільства [7, с. 98]; 2) сукупність чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку, структура якої є не лише багатоаспектною, а й багатогранною, яка складається з багатьох елементів [8, с. 126]; 3) критерій, на основі якого можна здійснити оцінку ступеня розвитку як правової системи, так і її структурних елементів на предмет їх відповідності стану, якого потребує реалізація пануючої в суспільстві моделі державності [6, с. 46].

Хочемо зазначити, що правова культура є не звичайним елементом правової системи тому, що вона властива всім сферам правового життя суспільства, і також вона є критерієм оцінювання ступеня розвитку правової системи та її елементів.

При визначенні правової культури військовослужбовців Національної гвардії вважаємо за потрібне розглянути функції та повноваження Національної гвардії.

Національна гвардія - це військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [9].

Під компетенцією Національної гвардії України слід розуміти встановлену законодавством України та підзаконними актами сукупність повноважень, прав та обов'язків, покладених на неї в рамках певних предметів відання. Елементом компетенції Національної гвардії України є її права та обов'язки, пов'язані із участю у суспільних відносинах [10, с. 110.].

Функції Національної гвардії визначені у ст. 2 закону України «Про Національну гвардію України». Так, Національна гвардія України відповідно до покладених на неї законом завдань та функцій зобов'язана:

- захищати конституційний лад України, цілісність її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

- охороняти громадський порядок, забезпечувати захист та охорону життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;
- забезпечувати громадську безпеку та охорону громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;
- забезпечувати охорону органів державної влади;
- охороняти ядерні установки, ядерні матеріали, радіоактивні відходи, інші джерела іонізуючого випромінювання державної власності;
- охороняти спеціальні вантажі;
- охороняти дипломатичні представництва, консульські установи іноземних держав, представництва міжнародних організацій в Україні;
- охороняти центральні бази матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;
- брати участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні;
- брати участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, тощо.

Сучасна правова культура військовослужбовця Національної гвардії побудована на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, позапартійності, безперервності, законності, відкритості для демократичного цивільного контролю, прозорості, відповідальності, централізованого керівництва та єдиначальності [9].

Специфіка правової культури військовослужбовця Національної гвардії потребує детального дослідження, адже це правоохоронний орган, який повинен забезпечувати та захищати права людей та підтримувати належний рівень правопорядку та публічної безпеки.

Науковці визначають ознаки правової культури військовослужбовця як: 1) вид його загальної культури, який починає формуватися не у системі військової освіти, а значно раніше – під час сімейного виховання та початкової соціалізації у системі загальної середньої освіти [11]; 2) має багаторівневий характер і складається із правової культури громадянина, яка включає правову культуру військовослужбовця, яка, у свою чергу, має своїми складовими правову культуру курсанта, осіб офіцерського складу, старшинського складу, осіб рядового складу; 3) правова культура безпосередньо впливає на його поведінку, як пов'язану із проходженням військової служби, так і не пов'язану з останньою, однак у будь-якому разі випадки порушення правових приписів одним військовослужбовцем в силу активних комунікативних зв'язків у військових колективах впливають на існуючий в останніх загальний рівень правової культури [12, с. 48].

На нашу думку правова культура складається із засвоюванням та сприймання юридичних знань.

Правова культура має бути властива всім військовослужбовцям Національної гвардії, адже, норми права регулюють правоохоронні відносини. Слід зазначити, що за допомогою високого рівня правової культури, тобто, опанування правових норм, можна досягнути дисциплінованості,

налагодити чітке несення служби особовим складом і забезпечити готовність до виконання завдань.

Виходячи із вищезазначених критеріїв можемо надати визначення правової культури військовослужбовця Національної гвардії як сукупність правових знань, навичок та вмінь, що в комплексі визначають його правову поведінку, яка ґрунтується на знаннях законодавства та статутів, що передбачає чітке їх дотримання.

Відмітимо, що правова культура військовослужбовців постійно досліджується юридичними науками та психологією.

Так, С.М. Скуріхін, розглядає правову культуру військовослужбовців Національної гвардії України як безпосередньо пов'язану із їх правовим статусом. Статусна правова культура військовослужбовців, на думку автора, є станом їх правового розвитку, вираженим у рівні знань, та розуміння військовослужбовцями своїх статусних прав і обов'язків, а також у їх правовій поведінці. Функціями статусної правової культури військовослужбовців є: інформаційно-правова, регулятивна, комунікативна, ціннісно-нормативна, правосоціалізаторська [13, с. 102- 103].

Правова культура військовослужбовців Національної гвардії у вузькому значенні включає в себе юридичні знання та уявлення; правосвідомість, потреби і навички діяти відповідно до закону.

В широкому значенні правова культура військовослужбовця включає в себе такі культури: 1) теоретико-правова культура- знання щодо сутності та особливостей права, правової норми, держави, прав і свобод людини та громадянина та інших правових явищ; 2) військово-правова культура- знання у галузі військового права, вміння та навички щодо його використання у різноманітних ситуаціях проходження військової служби; 3) інформаційно-правова культура- сукупність знань, вмінь та навичок правомірної поведінки в інформаційних відносинах; 4) лінгвістично-правова культура -сукупність знань, вмінь та навичок, які дають змогу вільно володіти іноземною військовою термінологією; 5) педагогічно-правова культура -сукупність спеціальних прийомів і способів формування у своїх підлеглих та інших військовослужбовців правових знань, вмінь та навичок, ціннісних орієнтацій та переконань, базованих на усвідомленні верховенства права [12, с. 49].

Висновки. Отже, роблячи загальний висновок із вищезазначеного слід вказати, що проблема правової культури ще тривалий час буде актуальною, а необхідність її дослідження безпосередньо впливає на формування правової держави. Військовослужбовці Національної гвардії України – правоохоронці, котрі забезпечують охорону прав та свобод людини, а отже є основними охоронцями закону. Так, базисною та вихідною умовою формування високого рівня правової культури військовослужбовця Національної гвардії є належна правова та професійна підготовка особи, основу якої складають конституційні цінності та принципи. Правовиховна діяльність сприяє утвердженню моральних цінностей військовослужбовців, підвищенню рівня їх дисципліни, укріпленню почуття службового обов'язку та формуванню професійної і правової культури. Відзначимо, для що належного рівня теоретичних знань у військовослужбовців, важливу роль у формуванні їх правової культури відіграє виховний аспект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Любченко П.М. Формування та розвиток правової культури кадрів місцевого самоврядування в Україні. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14340/1/Lubchenko_98-100.pdf
2. Хомишин І. Ю. Роль правової культури у забезпеченні порядку у суспільстві. URL : <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2308vnulpurn201481019.pdf>
3. Битяк Ю.П., Яковюк І.В. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія. Харків : Право, 2007. 248 с.
4. Вовк Д.О. Правова традиція : розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 42-52.
5. Максимов С.І. Правова культура як інтегральна характеристика правової системи. *Правова система України: проблеми і тенденції розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. (3 червня 2010 р. Харків). Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 7-9.
6. Яковюк І.В. Правова культура і її вплив на розвиток правової системи. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 1 (52). С. 43-56.
7. Осика І.В. Процес становлення правової культури в правовій, соціальній державі. *Актуальні проблеми держави і права*. Зб. наук. праць. 2020. Вип. 16. С. 95-99.
8. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: юридичні науки. 2014. № 782. С. 123- 128.
9. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
10. Горбач Д.О. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України : монографія. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. 288 с.
11. Жуков С.В. Проблеми адміністративно-правового забезпечення доброчесності суддів : монографія. Київ : Леся, 2018. 412 с.
12. Шопіна І., Воловик В. Поняття, ознаки та структура правової культури військовослужбовців. *Військові спеціальні науки*. 2020. № 2 (44). С. 47-49.
13. Скуріхін С.М. Особливості правової культури військовослужбовців. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 18. С. 101–105.

S. Denysiuk

**STUDY OF THE LEGAL CULTURE OF NATIONAL GUARD MILITARY
AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE RULE OF LAW**

The relevance of the article is that law enforcement agencies play one of the key roles in ensuring the foundations of the constitutional order of Ukraine. The rule of law cannot exist without a proper legal culture of law enforcement and military personnel, which ensures the protection of the rights and freedoms of citizens. The study of the legal culture of the National Guard is given considerable attention by scholars, but the theoretical aspects of the legal culture of the National Guard have

not yet been studied in general. The research is devoted to the coverage of scientific approaches to understanding such concepts as "legal culture", as a result of which the definition of the concept of "legal culture of a serviceman of the National Guard" is given. The scientific researches and the current legislation are analyzed, the criteria of the legal culture of the serviceman, the powers of the National Guard of Ukraine, the main aspects that determine the legal culture of the servicemen of the National Guard of Ukraine are singled out. There are five groups of basic cultures, which are part of the legal culture of the National Guard: 1) theoretical and legal culture; 2) military-legal culture; 3) information and legal culture; 4) linguistic and legal culture; 5) pedagogical and legal culture. It is concluded that the problem of legal culture will be relevant for a long time, and the need for its study directly follows the formation of the rule of law. Soldiers of the National Guard of Ukraine are law enforcement officers who ensure the protection of human rights and freedoms, and therefore are the main guardians of the law. Thus, the basic and initial condition for the formation of a high level of legal culture of a serviceman of the National Guard is the proper legal and professional training of a person based on constitutional values and principles. Legal education contributes to the establishment of moral values of servicemen, raising the level of their discipline, strengthening the sense of duty and the formation of professional and legal culture. Note that for the proper level of theoretical knowledge of servicemen, an important role in shaping their legal culture is played by the educational aspect.

Keywords: *legal culture, servicemen of the National Guard, legal culture of a serviceman, powers of the National Guard.*